

стимулира и чини неизбежним нарочито пажљиво разматрање свих, а посебно оних најзанимљивијих и нових случајева.

Та неизбежност огледа се у томе да у настави права у САД преовлађује *casus method*, тј. проучавање правног система приказивањем карактеристичних судских случајева који представљају низ развојних тачака, којима се карактеришу промене правних схватања јуриспруденција. Разумљиво је да се и аутор у делу које приказујемо служимо том методом.

Оваква оријентација науке доводи до одговарајућег метода наставе и студирања права. Уместо настојања да се право изучи преко више или мање систематизованих и апстрактних појмова, то се чини постепеним улажењем у сложене проблеме правне технике и путем практичног коришћења низа аналитичких поступака који су неопходни приликом разматрања случајева. На тај начин, само студирање права претвара се у рад који је врло сличан делатности правних практичара. Стална анализа датих случајева своди на најмању меру предавања *ex cathedra* и сразмерно пружа могућност развијања дискусије наставника и слушалаца, а нарочито на вежбама и семинарима, организованим судским претресима у којим студенти имају улогу странака, итд. Интензиван рад у том правцу доприноси рацвијању правног резонувања и потребне рутине у оперисању са датим случајевима.

Само у вези с тим може се разумети и чињеница да чак и уводни уџбеник за проучавање права садржи далеко више материјала који се може користити у пуној мери само кад постоји такав систем наставе и рада на факултетима, него простог излагања основних знања и појмова. При том, околност да је реч о једном уџбенику за неправничке факултете само још више показује у којој мери се поклања пажња анализи случајева. Што се тиче, пак, резултата оваквог начина изучавања права несумњиво је да је он у одређеном смислу врло ефикасан, али с друге стране, може имати и негативне последице уколико се само претресају случајеви.

в) — Вероватно да је управо то изазвало потребу да се у овом, као и у низу других уџбеника, уз случајеве приложе теориска, историјска и упоредноправна разматрања аутора или других писаца. Тиме је увођење у правне науке добило и шире оквире, знања су потпунија и перспектива посматрања права вишестрана. Тако разнородан материјал од почетка ствара навику студирања, јер је теже механички усвајати него кад постоји истоврсан материјал. Уопште, један овакав уџбеник и овакав начин увођења у право има сврху да пружи знања за која се иначе у европским системима морају користити различите наставне и научне дисциплине. Међутим, тешко је рећи да ли је то решење начелно боље, али је сигурно да оно на најрационалнији начин, непосредно и истовремено, доприноси стварању довољно садржајног и широког погледа на право и основне проблеме који се пред науку постављају. А што је најважније, тако се може повезати основни циљ — практично оспособљавање грађана за учешће у правном животу — с циљем постизања одговарајућег степена правне културе у зависности од тога којој категорији студената су намењени догични курсеви и уџбеници. То је само један, од начина ширења правне културе уопште, о чијој је потреби већ на почетку писац посебно говорио.

Др. Стеван К. Врачар

П. С. Элькинд: РАССЛЕДОВАНИЕ И СУДЕБНОЕ РАССМОТРЕНИЕ ДЕЛ
О НЕВМЕНЯЕМЫХ, Москва, Госюриздат, 1959, 110 с.

Ако лице није способно да схвати значај својих поступака нити да управља собом, онда оно не може да буде одговорно за оне последице које произилазе из његових несвесних и невољних радњи. Човек може одго-

варати за своју делатност само у оној мери у којој његова свест и воља имају утицаја на ту делатност. Стога је велики значај овог проблема не само теориски него и практичан. По мишљењу аутора, обрада овог проблема у СССР, постаје императивна потреба из два разлога. С једне стране из разлога неопходности учвршћења социјалистичке законитости и заштите права и интереса совјетских грађана и са друге, из разлога неопходне потребе заштите неприлагодљивих лица.

Прво питање које аутор поставља јесте покретање поступка против психички ненормалних извршилаца кривичних дела. Наиме, да ли су иследни органи дужни да покрену поступак по делима која су извршила душевно болесна или поремећена лица? У совјетској теорији постоје два мишљења. По једном, психичка болест је фактор који искључује покретање кривичног поступка. По другом схватању, поступак се има покренути без обзира што је извршилац психички болесник, јер иследни органи нису надлежни да разматрају питање степена кривичне одговорности. Аутор сматра да се у потпуности не може прихватити ни једно ни друго гледиште, па стога заузима компромисно решење. У неким случајевима треба дати право иследним органима да одбију покретање поступка, док би у другим случајевима били обавезни на његово покретање. Тако, ако се извршилац дела налази на лечењу или под психијатриском присмотром, иследни органи би могли да одустану од покретања поступка из разлога целискодности, пошто сам факат лечења потврђује психичку ненормалност. Овај став нарочито треба прихватити кад је реч о лакшим кривичним делима. Напротив, кад је у питању извршилац који се не налази на лечењу нити је стављен под надзор, органи ислеђења би били дужни да покрену поступак у циљу утврђивања психичког стања таквог лица уколико већ постоји сумња. То се објашњава тиме што свако душевно обољење не искључује аутоматски и потпуно урачуњљивост. Психичко стање таквог лица, за које постоји претпоставка да је ненормално, треба тек у поступку да буде званично утврђено.

У овом другом случају поставило би се питање: да ли при покретању поступка од стране иследних органа треба да ступи у акцију и тужилац подизањем оптужнице против лица за кога се сумња да је психички здраво. Аутор сматра недопустивим спајање ових аката, тј. акта покретања поступка и акта подизања оптужнице из просте логике што покретањем поступка треба да буде, путем судскомедицинског вештачења, установљена урачуњљивост, а тиме условљено и подизање оптужнице. Према томе, судскомедицинско вештачење треба у оваквом случају да буде извршено у стадијуму претходног ислеђења, које се по свом циљу разликује од вештачења у судском поступку као и од вештачења које се предузима за време извршења казне. Вештачење у поступку пред судом има за циљ да се установи да ли је оптужени урачуњљив, те да се с обзиром на то утврди степен кривичне одговорности и донесе одлука о казни или пак да се лице упути на лечење или предузму мере безбедности које одговарају самој опасности. Вештачењем у претходном поступку са тежи за тим да се установи да ли постоји кривица уопште, тј. могућност да се извршилац окриви и упути на судски претрес, или пак да се установи та немогућност и да се предузму привремене мере лечења од стране самих органа ислеђења. Вештачење пак у доба извршења казне предузима се са циљем да се код осуђеног установи психичко стање, уколико постоји сумња у нормалност, те да се одложи или пак укине даље извршење казне, а лице упути на лечење или пусти на слободу уз примену надзора од стране здравствених органа.

Разматрајући обим вештачења, аутор наводи да и о овом питању постоје у совјетској теорији као и пракси два гледишта. По првом гледишту, обим вештачења обухвата не само медицински критеријум него, у извесној мери и правни критеријум. То значи да се вештаку може допустити да, поред утврђивања психичког стања и његовог утицаја на извр-

шење дела. може утврђивати и друге околности које имају више или мање правни карактер, па чак и да се служи правном терминологијом у изношењу својих закључака и мишљења. Друго гледиште је против проширења обима вештачења са медицинског на правни критеријум, пошто је то изван специјалности вештака и искључиво припада суду. Заступајући друго гледиште, аутор дозвољава вештаку да улази у правни критеријум проблема само онда када су и уколико су правни и медицински критерији нераздвојно повезани. Оправдање се налази у чињеници што вештачење представља средство доказа које је у толико верније уколико потпуније одражава чињенично стање. Стога се вештачењем не могу прејудуцирати чисто правна питања, јер о њима решавају иследни органи и суд тек пошто вештачење употребе као доказно средство, тј. као материјал за правно закључивање.

Следеће питање које се поставља јесте надлежност за обустављање поступка против ненормалних извршилаца. Совјетски процесуалисти сматрају да је према новом законодавству само суд надлежан да обустави поступак против оваквих извршилаца и то из разлога што је он позван да својом одлуком одреди принудно лечење или обезбеђење таквог лица. Прихватајући ово схватање, аутор га исправља утолико што сматра да и иследни органи имају право да обуставе поступак у оним случајевима када се извршилац већ налази на принудном лечењу по одлуци суда, као и онда када је неопходно да се оболели упуту на лечење чије трајање не прелази рок ислеђења. Исто тако органи ислеђења могу обуставити поступак и онда када је болест добила такав карактер да лице није у стању да схвати значај ислеђења нити да пружи потребне податке о околностима дела. Међутим, без обзира што ће органи ислеђења обуставити послупак, они треба да испитају таква лица с обзиром што су она често свесна своје радње, али нису свесна мотива због чега су је предузели или пак нису била у стању да се уздрже од делатности.

У случају када је иследни орган донео решење о обустави поступка, он је дужан да пошаље сав материјал ислеђења суду ради одлучивања о примени мера медицинског карактера, јер његова одлука има привремен карактер. Критикујући облик предаје предмета суду, аутор сматра да је неправилно да се у случају неурачуљивог извршиоца употребљавају термини као што су кривично дело, окривљени, итд., јер се таква дела не могу сматрати кривичним нити њихови извршиоци окривљенима.

Иако суд решава о примени принудних мера медицинског карактера, он то не може учинити на својој припремној седници него само на претресу из разлога што припремна седница не може да решава о кривичној одговорности учиниоца дела већ само о правилности и потпуности претходног поступка. Стога сматра да је неправилна и противна закону пракса неких совјетских судова који одлучују о овом питању на припремној седници. Како се одлука о предузимању лечења или других мера медицинског карактера доноси у поступку пред судом то се захтева присуство тужиоца и браниоца. Али функција тужиоца овде није у томе да заступа оптужницу, већ се своди на контролу законитости самог поступка. Извршилац дела може бити позван на претрес само ако стање његовог здравља дозвољава његово привођење. Али, у том случају је обавезно присуство и вештака, без обзира што је он већ вршио вештачење у претходном поступку. Исто тако пожељно је да претресу присуствују родители или старалац ненормалног извршиоца у циљу пружања потребних података за доношење правилне одлуке.

Следећа карактеристика судског претреса по делима неурачуљивих лица била би по аутору тајност претреса. Јавност оваквог претреса не може да има васпитни карактер, већ, напротив, може да буде опасан за безбедност публике па и самог извршиоца. И најзад, последња карактеристика претреса јесте та што се он може окончати одлуком која нема карактер пресуде, без обзира да ли се извршилац упућује на принудно

лечење или се предузимају мере безбедности или се пак поступак обуставља, а лице шаље на надзор родитељима или здравственим органима.

Иако питања која аутор обрађује имају више практични карактер, он је изнео и неколико интересантних теориских поставки које, чини нам се, нису до краја разрађене. Он се служи упоредном методом, али, на жалост, њоме обухвата само поступке неких социјалистичких земаља. То је свакако недостатак овог рада, можда и неоправдан, јер класни карактер не може да буде разлог да се неки проблеми, на пример, утврђивање неурачуљивости, не размотре и са становишта поступака капиталистичких земаља.

Љубиша Јовановић

I. Szaszy: A MUNKAJOG NEMZETKÖZI MAGANJOGI VONATKOZASAI (Питања радног права у међународном приватном праву), Budapest, 1961, 26 pp.

Развој ширих међудржавних односа, високи технички ниво производње и чињеница ангажовања великог броја радника и ван граница домаће државе захтевају регулисање питања радног односа и сукоба закона у овој материји. II међународни конгрес радног права, одржан 1957 у Женеви, разматрао је питање сукоба закона у радном праву, пошто та питања ни теориски ни практично нису била довољно обрађена.

Аутор основано износи да је у буржоаској правној литератури радно-правни однос подељен на јавноправне и приватноправне елементе и према тој подели одређује се и надлежно право. За приватноправне сматрају се они прописи радног права који одређују уговорно радно право или садржину уговора о раду коју су странке одредиле у границама јавно-правних принудних прописа (плата, делокруг рада, итд.). Као јавноправни сматрају се прописи који се односе на заштиту рада, социјално осигурање, радну дисциплину, стручно образовање, радне спорове, расподелу радне снаге, итд. Поделу на јавноправне и приватноправне прописе прихватио је и француски *Code de Travail*. Први део овог законика чини уговорно радно право — као приватноправно, а други право заштите рада — као јавноправно. Исту поделу усваја западнонемачко, швајцарско и италијанско радно право. Међутим, у буржоаској литератури не постоји потпуна сагласност у одређивању радноправних питања која би спадала у приватно а која у јавно право. Спорно је и где спадају прописи о фабричким одборима, радничким саветима, колективним уговорима, итд.

Даљу тешкоћу у грађанској науци, по запажању аутора, представља чињеница да један део јавноправних прописа обезбеђује права радника према послодавцу, а други права радника према држави, да један део прописа одређује обавезу послодавца према раднику, а други део његове обавезе зрема држави. Ова права и обавезе, међутим, према владајућом схватању у буржоаској правној литератури, немогуће је са истих основа проценити. Затим у књизи се указује да није одређено да ли у одређивању надлежног права за јавноправне елементе треба сматрати меродавним искључиво домаће радно право, или уместо њега, или поред њега, и у којој мери, и спрано радно право. Коначно, писац подвлачи да је спорно уколико и у каквим границама, странке имају право аутономије воље, а у случају да се нису договориле, на основу којих везујућих чињеница треба одредити надлежно право. Да ли према праву радног места (*lex loci laboris*), праву седишта послодавца (*lex domicilii*), домаћем праву странака (*lex patriae*) или према праву места одакле су радници отпослати за вршење посла у иностранству (*lex loci delegationis*).

Владајуће мишљење у капиталистичким државама је да пре него што би се могло одредити надлежно право треба изградити одговарајући метод и само на основу њега моћи ће да се изгради и систем међународ-